



Pajtim Statovci

# KISSANI JUGOSLAVIA

**KANSALLISTEATTERI**



# TEHTÄVIÄ NÄYTELMÄSTÄ *KISSANI JUGOSLAVIA*

Tehtävät ovat laatineet Helsingin yliopiston Viikin normaali-koulun äidinkielen ja kirjallisuuden lehtorit Hilikka Lamberg ja Noora Kivimäki.

## **ENNEN NÄYTELMÄÄ**

### **1. Esittelyyn tutustuminen ja ennako-odotukset**

Tutustukaa näytelmän esittelyyn Kansallisteatterin sivuilla:

<https://kansallisteatteri.fi/uutinen/pajtim-statovcin-menestysromaanin-pohjautuva-kissani-jugoslavia-on-kasvutarina-eri-kulttuurien-ja-identiteettien-valiin-jaavista-ihmisista/>

Minkälaisia ennako-odotuksia esittely synnyttää?

Millä keinoin esittely houkuttelee katsojia?

Millaisia odotuksia teillä on näytelmästä esittelyn ja muun tietämänne ja kuulemanne perusteella?

### **2. Tiedonhakua Kosovon historiasta**

1. Lukekaa katkelmia teoksista, joissa käsitellään Kosovon historiaa.

a) Ismail Kadare: Kolme surulaulua Kosovolle (2009). Teos kertoo 1389 käydystä osmaniarmeijan ja balkanilaisten joukkojen taistelusta.

*Oletteko hulluja vai teeskentelettekö vain? ihmiset hämmästelivät. Turkkilaiset ovat hyökkäämässä, ja te jatkatte samaa vanhaa virttä: serbit hyökkäävät, albaanit hyökkäävät. Tiedämme, tiedämme, he vastasivat. Mutta tällaiset välineet me olemme saaneet laulujamme varten ja näin me niitä käytämme. Eivät ne ole niin kuin aseet, joita vaihdetaan joka kymmenes vuosi. Meidän tapojemme muuttamiseen tarvitaan vähintään vuosisata.*

b) Heli Roiha: Matkalaukullinen aurinkoa - Pakomatka pohjoiseen (2010). Elämäkertä kertoo Hetemaj'n perheen tarinan, jossa he pakenevat albaanivainoja Suomeen. Kosovossa serbien ja albaanien välillä tilanne kärjistyi 90-luvulla niin, että satoja tuhansia albaaneja joutui muuttamaan ulkomaille, muun muassa Suomeen.

- - vuonna 1989, silloisen Serbian sosialistisen tasavallan presidentti Slobodan Milosevic kumosi Serbiaan kuuluvan Kosovon maakunnan itsehallinnon. Sen ajan Serbia kuului puolestaan Jugoslavian sosialistiseen liittovaltioon, jonka virallinen

*motto "Veljeyttä ja yhtenäisyyttä" ei ollut oikeastaan koskaan pitänyt kunnolla paikkaansa. Kun kuutta maata yhdessä pitänyt presidentti Josip Broz Tito kuoli vuonna 1980, - - kommunistisen valtion sisäpoliittiset ongelmat alkoivat nostaa yhä enemmän päätään. Vain vuosi Titon kuoleman jälkeen -- Kosovon albaanit osoittivat itsenäistymishalujaan niin laajoissa mielenosoituksissa, että serbialaiset ottivat hetkeksi sotalain käyttöönsä.*

*Kun Milosevic kumosi Kosovon itsehallinnon heti sen jälkeen, kun hänet oli virallisesti valittu Serbian presidentiksi vuonna 1989, jatkuvat konfliktit Balkanin alueella alkoivat eskaloitua kohti sananmukaista sota.-- Koko Kosovon paikallisesti valittu hallinto korvattiin serbeillä, joita oli ollut vain noin 10 % väestöstä. Serbit ja albaanit olivat aikaisemmin olleet samoissa työpaikoissa töissä ja käyneet samoja kouluja. Nyt albaanit haluttiin puhdistaa pois.*

*Serbian vallan kasvaessa noin 80 000 albaania menetti valtiollisen työnsä, ja albaniankieliset sanomalehdet, radio- ja tv-kanavat kiellettiin. Albaniankielinen opetuskin lakkautettiin, koulujen opetussuunnitelmien hallinta siirrettiin Serbian pääkaupunkiin Belgradiin ja myös mieltään osoittavat opettajat erotettiin. - -*

*c) Pajtim Statovci: Kissani Jugoslavia (2014).*

*- - Yhtenä kesäkuisena päivänä vuonna 1993, tullessamme kotiin vanhempieni luota, huomasimme, että asuntomme oli ryöstetty. Ovi oli isketty auki. Koruni oli viety, huonekalut rikottu ja kodinkoneet hakattu murskaksi. Kuvaputkitelevision sisään oli heitetty valtava kivi ja sen johto oli katkaistu saksilla. Jääkaapin ovi oli irti, senkin johdot katkottu saksin. Ikkunat olivat säpäleinä. Uuni ei toiminut, sillä hormi oli isketty sijoiltaan. Kylpyhuoneesta ei tullut lämmintä vettä, sillä boileri oli lyöty alas ja se oli hajonnut kahteen osaan. Valokuvat oli viety, tehdäkseen silkkaa kiusaa he olivat vieneet valokuvatkin, kaikki kuvat häistämme ja lapsistamme.*

*Mitään ei ollut jäljellä, ei edes nukkumapaikkoja. Bajram katseli hetken ajan sotkua, lasinsirpaleita ja rikkireivityjä vaatteita, sitä vähää mitä meistä oli jäljellä, ja sanoi: Meidän täytyy lähteä pois täältä. Jos emme lähde, me kuolemme.*

*Sitten saimme tietää, että murrosta aiheutuneita vahinkoja ei korvattaisi mitenkään. Serbisilminnäkkijöiden mukaan etuovemme oli ollut auki ja joukko albaaninuoria oli käyttänyt tilaisuutta hyväkseen, mikä riitti selvitykseksi serbipoliisille. Bajram käveli hermostuneesti ympäri asuntoa ja puuskahteli. Hän näytti mielteliäältä, siltä kuin ei olisi saanut päätöksestään vielä kunnon otetta, hieroi kasvanutta tukkaansa.*

*- -*

*Olimme kuulleet lukuisia tarinoita albaaneista, jotka muuttivat Saksaan, Sveitsiin ja Itävaltaan, Alankomaihinkin, mutta Bajram halusi jonnekin kauas, paikkaan, jossa ei olisi ainuttakaan serbiä. Hän ympyröi ostamastaan kartasta kolme*

*valtiota: Australian ja Yhdysvallat hän ympäröi, koska tiesi, että ne ovat kaukana, mutta Suomen hän ympäröi siksi, että hän piti maan nimestä ja oli kuullut puhuttavan Pohjoismaiden vauraudesta.*

*Tajutessaan, miten paljon erilaisia lomakkeita ja hakemuksia Australiaan ja Yhdysvaltoihin muuttaminen olisi teettänyt ja miten kallista se oli, hän tarttui viimeiseen vaihtoehtoon ja hankki kasan Pohjoismaita käsitteleviä kirjoja.*

*“Näissä sanotaan, että siellä on hyvät koulut ja hyvin palkattua työtä”, hän aloitti. “Elämme siellä vain vähän aikaa”, Bajram julisti ja löi kirjan kiinni. - -*

2. Hankkikaa tarpeen mukaan lisätietoa Kosovon tilanteesta. Katsokaa myös Yle Areenasta video Hetemaj'n albanialaisperheen kokemuksista: <https://areena.yle.fi/1-3970477>. Pohtikaa sen jälkeen, miten historian lähteet ja kaunokirjallisuus eroavat tavassa käsitellä asioita.

### **3. Tiedonhakutehtävä symboleista**

Esiteyksessä käytetään paljon symboliikkaa. Miettikää, mitä kissa, käärme ja punainen väri symboloivat kulttuurissamme. Millaisia merkityksiä ne saavat esimerkiksi myyteissä ja kansanperinteessä?

### **4. Romaanikohtauksen ja dramaturgian vertailu**

Dramaturgi on teatterissa henkilö, joka sovittaa tekstin teatterilavalle sopivaksi. Hän valikoi ja muokkaa tekstiä niin, että siitä syntyy ikään kuin uusi luomus, joka on uskollinen alkuperäisteokselle, mutta antaa samalla mahdollisuudet kokonaisvaltaisen taideteoksen luomiseen. Dramatisoinnin lisäksi tämän teoksen luomiseen osallistuvat ohjaaja, jolla on vastuu kokonaisuudesta, lavastaja, pukusuunnittelija, valo- ja äänisuunnittelija sekä näyttelijät. Valmis teatteriesitys on kokonaisuus, joka on syntynyt monialaisesta yhteistyöstä.

Lukekaa katkelmat Pajtim Statovcin kirjasta *Kissani Jugoslavia* (s. 62–64) sekä Ewa Buchwaldin kirjan pohjalta tekemästä dramatisoinnista kohdasta *Kissa*.

Mitkä kohdat ovat samanlaisia? Mitä eroja huomaatte? Mistä muutokset voivat johtua? Miten ne vaikuttavat kohtaukseen? Mitä mahdollisuuksia teksti antaa ohjaajalle ja näyttelijöille?

Verratkaa näytelmän katsomisen jälkeen mielikuvianne toteutuneeseen kohtaukseen. Kuinka eri teatterin elementtien käyttö vaikuttaa lopputulokseen?

#### **Pajtim Statovci: *Kissani Jugoslavia* s. 62–63**

- -

Tapasin kissan baarissa. Eikä se ollut mikä tahansa kissa, joka piti leluhiiristä tai kiipeilypuista tai höyhenhuiskuista, ei alkuunkaan, vaan täysin toisenlainen kuin kissat, joita olin tavannut.

Huomasin kissan tanssilattian tuolla puolen jossakin kahden baaritiskin ja muutamien selkien takana. Se loikki tyytyväisenä paikasta toiseen ja rupatteli tuttavilleen pitääkseen sosiaalisen elämänsä sujuvassa tasapainossa. En ollut koskaan nähnyt mitään niin hurmaavaa, mitään niin puoleensavetävää. Se oli täydellinen mustavalkoraidallinen kissa. Sen pehmeä turkki kiilsi baarin himmeiden valojen alla kuin juuri rasvattuna, ja se seisoj tukevasti ja ryhdikkäästi vain kahden lihaksikkaan tassun varassa.

Sitten kissa huomasi minut, ja se alkoi hymyillä minulle ja minä aloin hymyillä sille, ja sitten se nostikin kätensä kauluspaitansa ylimmälle napille, avasi sen ja lähti kävelemään minua kohti.

Kohta kissa jo seisoj koko komeudessaan minun edessäni ja minä olin kuin seipään niellyt, en osannut puhua sille aluksi sanaakaan. Taustalla soi kuuluisia hittejä vuosien takaa, joiden sanoituksiin kissa selvästi samastui, sillä se lauloi Tina Turnerin ja Cherin esittämien kappaleiden mukana niin tunteikkaasti, että luulin sen pakahtuvan omista muistoistaan.

*Give me a lifetime of promises and a world of dreams*

*Speak the language of love like you know what it means*

--

*You're simply the best, better than all the rest*

*Better than anyone, anyone I've ever met*

Ja sitten:

*What am I supposed to do*

*Sit around and wait for you*

--

*Do you believe in life after love*

*I can feel something inside me say*

*I really don't think you're strong enough*

Kissa kallisti päänsä taakse ja irvisti niin, että sen leuka levisi kolmeksi eri leuaksi. Sillä oli kasvoillaan yhtä dramaattinen ja lopullinen ilme kuin oopperalaulajalla, joka on tulossa huippukohtaansa: silmät olivat rypistyneet kiinni, suu oli ammoltaan kuin se olisi aivastamassa ja polvet koukistuivat *Believe*-kappaleen kertosaikkeen mukana. Sen toinen tassu oli sen sydämen kohdalla ja toinen kurotti eteen kuin tarttuakseen menetetyn rakkaan käteen.

Kehuttuani kissan tulkintaa poikkeukselliseksi katsoin sitä silmiin ja hymyilin.

"Aika hämmästyttävää", kissa aloitti. "Tiedän kyllä."

--

## **Eva Buchwaldin dramatisointi:**

### **7. Kohtaus: Kissa**

**Bekim:** Tapasin Kissan baarissa. Eikä se ollut mikä tahansa Kissa. Se oli täydellinen mustavalkoraidallinen Kissa.

Baari. Nähdään Kissaa, joka loikkii tyytyväisenä paikasta toiseen ja rupattelee tuttavilleen.

**Bekim:** En ollut nähnyt mitään niin hurmaavaa, niin puoleensavetävää. Sen pehmeä turkki kiilsi baarin himmeiden valojen alla kuin juuri rasvattuna, ja se seisoi tukevasti ja ryhdikkästä vain kahden lihaksikkaan tassun varassa.

Kissa huomaa Bekimin, hymyilee hänelle, ja nostaa kätensä kauluspaitansa ylimmälle napille, avaa sen ja lähtee kävelemään häntä kohti.

**Bekim:** – (yrittää sanoa jotain mutta ei pysty)

Kissa alkaa laulaa ('kallistaa päänsä taakse ja irvistää, dramaattinen ilme kuin oopperalaulajalla, silmät rypistyneet kiinni, toinen tassu sydämen kohdalla, toinen kurottaa eteen kuin tarttuakseen menetetyn rakkaan käteen)

**Kissa:** (laulaa Cher: Believe)

*Do you believe in life after love*

*I can feel something inside me say*

*I really don't think you're strong enough.*

[tai Tina Turner: *You're simply the best*

*Give me a lifetime of promises and a world of dreams*

*Speak a language of love like you know what it means*

*And it can't be wrong*

*Take my heart and make it strong baby*

*You're simply the best, better than all the rest*

*Better than anyone, anyone I've ever met]*

**Bekim:** Poikkeuksellinen tulkinta.

**Kissa:** Aika hämmästyttävää, tiedän kyllä.

Bekim lähestyy, silittää Kissaa.

## 5. Draamaharjoituksia

a) Jakakaa luokka kahtia torikauppiaisiin ja asiakkaisiin. Kukin torikauppias päättää etukäteen tuotteen, jota hän myy. Asiakkaat päättävät etukäteen tuotteen, jonka haluavat torilta ostaa. Torilla kauppiaat puhuvat pelkästään numeroin ja asiakkaat puhuvat elekielellä ilman sanoja. Tehkää harjoitus kaksi kertaa niin, että vaihdatte välillä rooleja.

Keskustelkaa harjoituksen jälkeen kokemuksistanne. Miten luonnehtisitte vuorovaikutusta? Millaisia ongelmia havaitsitte?

b) Harjoituksessa jokainen mieltii jonkin tilanteen, jossa on kokenut itsensä ulkopuoliseksi. Mikä tilanne oli kyseessä? Miltä siinä tuntui? Jakakaa kokemukset pienryhmissä. Valitkaa niistä yksi, josta teette kehoillanne patsaan. Patsaat esitetään muulle ryhmälle. Ryhmässä voidaan sopia jokin merkki, josta patsaat alkavat elää, liikkua ja puhua. Patsaista keskustellaan yhdessä.

## TARKKAILUTEHTÄVIÄ NÄYTELMÄN AIKANA

### 1. Miten eri aikatasoja kuvataan?

Näytelmä liikkuu kolmessa eri aikatasossa: nykyajan Suomessa, 80-luvun Jugoslaviassa ja 90-luvun Suomessa. Tarkkailkaa, kuinka lavastus, puvustus, valot ja äänimaailma auttavat katsojaa hahmottamaan aikatasojen muutokset.

### 2. Miten hahmojen henkilökuvia luodaan?

Näytelmässä on useita mielenkiintoisia henkilöahmoja, esimerkiksi Bekim ja hänen äitinsä Emine. Valitkaa pienryhmässä yksi henkilö, jota seuraatte: Bekim, Emine, kisa, käärme tai Bajram. Pohtikaa seuraavia kysymyksiä:

Kuka valitsemanne henkilö on?

Minkälainen hän on?

Muuttuuko hän jotenkin näytelmän aikana? Mistä se johtuu?

Miten henkilökuva luodaan vuorosanoilla / kehonkielellä / puvustuksella / valaistuksella / äänimaisemalla / lavastuksella?

### 3. Miten näytelmä käsittelee historiaa?

Kuinka näytelmässä käsitellään historiallisia tapahtumia?

Kenen kautta historiaa tuodaan esille?

Minkälaisia jälkiä historia on jättänyt näytelmän henkilöihin?

#### **4. Miten näytelmä käsittelee sukupuoli-identiteettiä ja seksuaalisuutta?**

Miten **Bekim** suhtautuu alussa seksuaaliseen suuntautumiseensa?

Miten hänen suhtautumisensa muuttuu näytelmän aikana?

Miten asiaa käsitellään kissan ja käärmeen avulla?

Kuinka **Emine** kokee näytelmän alussa naiseutensa?

Kuinka hänen käsityksensä naisen roolista muuttuu näytelmän aikana?

Miten kissa liittyy hänen seksuaalisiin kokemuksiinsa?

Miten Eminen suhtautuminen kissaan muuttuu näytelmän aikana? Miksi?

Minkälainen on **Bajramin** käsitys miehen roolista näytelmän alussa?

Mistä luulet sen johtuvan?

Muuttuuko hänen käsityksensä näytelmän aikana? Miten ja miksi?

### **NÄYTELMÄN JÄLKEEN**

#### **1. Näytelmän symboliikka**

Keskustelkaa pienryhmissä näytelmän tärkeimmistä symboleista: kissasta, käärmeestä ja punaisesta väristä.

Missä kohtauksissa, esineissä, keskusteluissa jne. symbolit toistuvat?

Millainen hahmo kissa on näytelmässä? Entä käärme?

Mitä käärme ja kissa merkitsevät Bekimille?

Milloin ja missä Bekim menettää kissan ja käärmeen? Mitä se mielestänne tarkoittaa?

Miten punainen väri liittyy Emineen?

Millaisia merkityksiä punainen väri saa näytelmässä?

Miten tulkitsette näytelmän nimeä Kissani Jugoslavia?

#### **2. Näytelmän ja romaanin vertailu**

Jos olette lukeneet romaanin, vertailkaa romaanin ja näytelmän eroja ja yhtäläisyyksiä:

Mitä asioita näytelmä nostaa esiin, mitä se jättää väliin?

Kuinka näytelmä kuvittaa kissaa ja käärmettä?

Kuinka näytelmä rikkoo tai täydentää lukemisen aikana syntyneitä mielikuvia?



### 3. Intertekstuaalisuus

Kirjahylly on keskeinen osa lavastusta kohtauksissa, joissa ollaan Bekimin kodissa. Kirjat sinne on myös valittu huolella. Ohjaaja Johanna Freundlich kertoo niiden valintaperusteista mm. seuraavaa:

“Kirjat on myös valittu, sillä ajatuksella, että kun Bekim harrastaa irtosuhteita ja joku tulee hänen kotiinsa, hän ei halua kirjoillaan kiinnittää liikaa huomiota. Albaniankielisiä kirjoja ei ole eikä myöskään mitään liian räiskyvää tai räikeää. Kirjoja on suomeksi, englanniksi ja ruotsiksi ja lisäksi sanakirjoja mm. ranskan kielessä.”

a) Millainen mielikuva Bekimistä ja hänen mieltymyksistään syntyy hänen kirjahyllynsä sisällön perusteella?

Esimerkkejä kirjahyllyssä olevista kirjoista:

Hedgecoe: Valokuvaamisen taito

Elokuvan lyhyt historia

Dragomán: Valkoinen kuningas

Christian Jacq: Valon kivi

Kalevala

Homeros. Odysseia

Imre Kertész: Kaleeripäiväkirja

Garcia Marquez: Sadan vuoden yksinäisyys

Suomalais-ranskalainen sanakirja

Juhani Aho: Panu

Jung: Unia, ajatuksia, muistikuvia

Thoreau: Elämää metsässä

Kertész: Tappio

Günter Grass: Peltirumpu

Hanif Kureishi: The Black Album

Manuel Puig: Kiss of the Spider Woman

Sobel: The Planets

Svensk-Engelska ordbok

Malamud: Jumalan ruoska

Oriana Fallaci: Mies

Suomi-ruotsi- suomi -sanakirja

Reijo Korhonen: Tuhat kiloa miehen maailmaa

Fitzgwald: Yö on hellä

b) Näytelmässä kissa ottaa esille Günter Grassin kirjan "Kissa ja hiiri". Selvittäkää, mistä kirja kertoo. Mitä näytelmän teemoihin liittyviä miellelyhtymiä kirja synnyttää?

#### 4. Kulttuurien kohtaaminen

Keskustelkaa näytelmän avulla kulttuureista ja niiden kohtaamisesta.

Mihin kulttuureihin ja alakulttuureihin näytelmän hahmot kokevat kuuluvansa? Mihin kulttuureihin he eivät koe kuuluvansa?

Muistelkaa kohtauksia, joissa mielestänne näkyy selvästi kulttuurien kohtaaminen. Miten tilanteet ja hahmojen tunteet esitetään näyttämöllä? Mitä samaisuttavaa kohtauksissa mielestänne on, mikä tuntuu vieraalta?

Millä eri tavoilla Bekim ja hänen perheensä suhtautuvat uuden kotimaansa kulttuuriin? Voitte saada apua kulttuurien muutosprosessiin liittyvistä käsitteistä:

- *assimilaatio* eli uuteen kulttuuriin sulautuminen ja oman hylkääminen
- *marginalisaatio* eli omasta kulttuurista vieraantuminen ja uuden torjuminen
- *separaatio* eli oman kulttuurin korostaminen ja muusta yhteiskunnasta eristäytyminen
- *integraatio* eli oman kulttuurin säilyttäminen ja uuteen sopeutuminen.

(John Berry 1986.)

Millaisena suomalainen kulttuuri näyttäytyy näytelmän perusteella?

Millaisia asenteita, ennakkoluuloja ja stereotyyppioita näytelmässä käsitellään?

#### 5. Teemojen käsittely "teatterikahvilassa"

Keskustelkaa näytelmän teemoista pienryhmissä. Listatkaa näytelmästä nousseita teemoja tai käyttäkää alla olevia esimerkkejä. Kirjoittakaa teemat A3-papereille siten, että yhdellä paperilla on yksi teema. Jakakaa paperit pöytäryhmiin. Keskustelkaa kustakin teemasta pöytäryhmässä 10 minuutin ajan. Kirjoittakaa ajatuksianne paperille. Kun aika on kulunut, vaihtakaa pöytäryhmää. Tutkikaa ensin edellisen ryhmän kirjoittamia ajatuksia. Keskustelkaa teemasta niiden avulla ja täydentäkää muistiinpanoja. Purkakaa lopuksi ajatuksianne koko luokan kesken.

Esimerkkejä näytelmän teemoista: pelko, häpeä, vallankäyttö, ulkopuolisuus,

identiteetin etsiminen, kulttuurien kohtaaminen, ihmisen tarve tulla kohdatuksi, isän ja pojan välinen suhde ja sen kehittyminen, äidin ja pojan välinen suhde

## 6. Väitteitä näytelmästä

Ottakaa kantaa seuraaviin teatteriarvostelujen esille nostamiin väitteisiin. Ensimmäiset väitteet on poimittu Viikin normaalikoulun lukiolaisten arvosteluisista ja muut eri sanomalehdissä ilmestyneistä arvioinneista.

Oletteko samaa mieltä vai poikkeako näkemyksenne? Perustelkaa mielipiteenne.

- Kissani Jugoslavia oli maaginen teatterikokemus.
- Pyörivää lavaa käytettiin kekseliäästi.
- Symbolit konkretisoituivat teatterin lavalla paremmin kuin kirjassa.
- Antti Puumalaisen luoma runsas ja kaunis äänimaailma käy kohtauksesta toiseen vuoropuhelua lavan tapahtumien kanssa ja tuo esitykseen uudenlaista syvyyttä.
- Valotekniikka loi näytelmään tunnelmaa.
- Kissan ja käärmeen hahmot on toteutettu kekseliäästi.
- Petri Liski onnistuu niin Bekimin ajatuksia sanoittavana käärmeenä kuin katkeroituneena ja kyynisyteen vaipuneena Bajraminakin.
- Näytelmä tekee romaanille kunniaa kaikin puolin ja on sille uskollinen.
- Vahvana viestinä näytelmästä välittyy se, että jokaisella meistä on tarve tulla kuulluksi, ymmärretyksi, hyväksytyksi ja rakastetuksi.
- Näytelmä on aito ja elämänmakuinen tarina hajalla olevista ihmisistä, jotka yrittävät löytää ja tavoittaa itsensä ja toisensa.
- Liskin vakuuttava kaksoisrooli käärmeenä ja isänä vahvistaa hahmojen kietoutumista toisiinsa. *Kaisa Kurikka Turun Sanomat 19.11.*
- Menneisyyttä ratkoessa rakentuu tie valoisammalta näyttävään tulevaisuuteen." *Kaisa Kurikka, Turun Sanomat 19.11.*
- Kissan ympärille rakennettu monimerkityksellinen symboliikka on kuttavaa niin kirjassa kuin tuoreessa näyttämöversiossakin. *Anu Puska, Etelä-Suomen Sanomat 18.11.*
- Vain tietynlainen kuvittaminen tuntuu paikoin päälle liimatulta. Esimerkiksi silloin, kun Bajram vetää sukkahousut päähänsä Eminent kertomaan tämän alkaneen tehdä "keikkatöitä". *Anu Puska, Etelä-Suomen Sanomat 18.11.*
- Sari Puumalainen kannattelee vaativia monologikohtauksiaan niin upeasti, että on jopa pienoinen pettymys, kun monologimuotoisuus riisutaan pois toisella puolijalla. *Anu Puska, Etelä-Suomen Sanomat 18.11.*
- Ensimmäisen puoliskon materiaali vyöryy vaikuttavana, mutta sitä tulkitessaan on melko kovilla. Väliajan jälkeen esitys selkiytyy. *Pirjo Puukko,*

*Hämeen Sanomat 20.11.*

- Ahdistuksen ja tuskan rinnalle on tuotu vain harmonisia sointuja tuottava HAPI-rumpu, jota Bekim ja hänen boansa soittavat. *Pirjo Puukko, Hämeen Sanomat 20.11.*
- Näyttelijäntyö on kaikkiaan huippuunsa viritettyä. Harjajärven Bekim liikkuu tunteen kaikilla tasoilla herkkävaistoisesti. -- *Pirjo Puukko, Hämeen Sanomat 20.11.*
- Luontevuus ja pakottomuus leimaavat koko esitystä. Näyttelijät tekevät roolinsa sormenpäitä myöten tarkasti, mutta rennosti. *Sanna Kangasniemi, Helsingin Sanomat 18.11.*
- Ville Tiihonen on upea - ja hänen homodiskossa Tina Turnerin tahtiin irrotteleva kissansa sitä luokkaa, että kohtauksen haluaisi nähdä välittömästi uudelleen. *Sanna Kangasniemi, Helsingin Sanomat 18.11.*

## **7. Aiheisiin liittyvää kaunokirjallisuutta**

### **Pajtim Statovci: Kissani Jugoslavia**

Statovcin esikoisromaani, jonka käänös on herättänyt myös kansainvälistä huomiota.

- *"Pajtim Statovcin kirjalliset lahjat ovat suunnattomat. - - Kissani Jugoslavia on poikkeuksellinen luomus, joka hakee vertaistaan tämän vuoden kirjojen joukossa." The New York Times*

### **Pajtim Statovci: Tiranan sydän**

Romaani albanialaisnuorukaisen matkasta Euroopan halki.

### **Anilda Ibrahim: Ajan riekaleita**

Serbipojan ja albaanitytön traaginen rakkaustarina 90-luvulta.

### **Anilda Ibrahim: Punainen morsian**

Teos kuvaa naisen perinteistä asemaa Albaniassa 1930- ja 1970-luvuilla.

### **Ismail Kadare: Särkynyt huhtikuu**

Albanialaiskirjailijan kertomus verikostostosta albaanien perinteessä 1900-luvun alussa.

### **Ismail Kadare: Seuraaja**

Albanian diktatuurin rakenteissa tapahtuva trilleri.

### **Ismail Kadare: Kolme surulaulua Kosovolle**

Teoksessa Kadare kuvaa menneisyyden surullista muistoa, joka elää ja toistaa itseään nykyajan traagisissa tapahtumissa.

### **Heli Roiha: Matkalaukullinen aurinkoa - Pakomatka pohjoiseen.**

Fatbardhe Hetemaj'n perheen tarina muutosta Kosovosta Suomeen.